

УДК 329.058:330.567.4

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6312020.11>

Прегледни рад

Дејан Бурсаћ

Институт за политичке студије, Београд

ВЕЗА ПАРТИЈСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ И ЈАВНЕ ПОТРОШЊЕ У ЕМПИРИЈСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА *

Сажетак

Постојећи фонд научне литературе, нарочито оне из области политичких наука и политичке економије, у релативно обимној мери садржи студије које су се бавиле истраживањем утицаја партијских идеологија на економске исходе, конкретније – на јавну потрошњу. Географско-политички овај научни фонд може бити подељен у две групе: прва се односи на радове аутора који су испитивали утицај партијске компоненте на потрошњу у развијеним демократијама, док се друга односи на несразмерно мањи број студија у којима је ова корелација доказивана на случајевима тзв. нових демократија, углавном оних са истока европског континента. Упркос укупно великом броју истраживања и бројним доказима у корист хипотезе, политикологија и даље није дала дефинитиван одговор у погледу јачине ефекта који идеологија има на фискална кретања, те се на концу ради о још увек актуелној

---

* Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС. Рад садржи сегменте докторске дисертације аутора („Утицај идеологије политичких партија на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама”, одбрањене 6. марта 2019. године на Факултету политичких наука Универзитета у Београду) који до сада нису објављивани.

дебати међу истраживачима – иако се она одвија са мањим интензитетом него крајем двадесетог века.

Кључне речи: политичке идеологије, јавна потрошња, фискална политика, емпиријска истраживања

УВОД

Јавна потрошња представља суму вредности свих роба и услуга купљених од стране државе, односно свих институција и организација финансираних из буџета једне државе. У зависности од потреба, владајуће идеологије, актуелног друштвеног, економског, политичког концепта, као и наслеђених образаца, ова средства могу бити употребљена за низ функција државе.¹ Овако дефинисана, јавна потрошња је веома широка категорија, која захвата економске, социјалне и политичке преференције. Будући да се буџети држава, уз све друге инпуте, примарно доносе у политичком процесу те изгласавају у законодавним телима, а на предлог најчешће централног извршног органа, логично је да су пажњу политиколога привукли ефекти политичких варијабли на обим и структуру јавне потрошње. Међу истраживаним варијаблама, значајно место заузима тзв. идеолошко објашњење, којим се у везу са фискалним кретањима покушава довести прескриптована идеолошка оријентација владајућих странака, у смислу утврђивања постојања образаца утицаја одређених партијских идеологија на смањење или повећање јавне потрошње. Интерес аутора за ово питање потиче још из седамдесетих година двадесетог века, а научна литература пружа велику разноврсност у погледу теоријских и методолошких приступа, испитаних варијабли, примењених модела и, најзад, налаза и закључака истраживања. Узевши у обзир тада актуелну блоковску поделу, те идеолошку једнообразност и нетранспарентност одлучивања у једном делу држава, логично је да је феномен првобитно истраживан у западним демократијама. Циљ овог рада је управо да направи аналитички преглед студија које се баве овом корелацијом,

---

¹ R. Careja & P. Emmenegger, „The Politics of Public Spending in Post-Communist Countries”, *East European Politics and Societies*, 23/2, 2009, p. 173.

те да на основу ње донесемо закључке о јачини везе између партијске идеологије и потрошње, нарочито у смислу ефекта који партије левице или деснице имају на фискална кретања. Полазна тачка хипотезе о постојању идеолошког ефекта јесте да су лево оријентисане партије интервенционистички настројене, док десница заступа економске политике слободног тржишта. Странке на левој страни идеолошког спектра ће тако тежити исправљању друштвених неједнакости путем веће регулативне и интервенционистичке улоге државе у економији, кроз повећање трансфера и форсирање тражње, што ће се у крајњој линији испољити као веће финансирање роба и услуга из државног буџета, тј. као повећање јавне потрошње. Обрнут исход се очекује код десно оријентисаних влада: препуштање решавања проблема друштвених неједнакости механизмима тржишта и последична инклинација ка дерегулацији, денационализацији, као и фискални конзервативизам који код десно оријентисаних политичких партија можемо да уочимо од осамдесетих година двадесетог века, налаже да претпоставимо смањење потрошње. На тој дихотомији левице и деснице се, као што ћемо видети, базирала већина испитиваних студија, које су независну варијаблу углавном приказивале у једнодимензионалном идеолошком простору. Понекад би се студије фокусирале само на утицај одређеног типа политичких партија, мерећи обично утицај левих (социјалистичких, социјалдемократских, радничких) странака, будући да је ове странке због њихових идеолошких, програмских или других идентификационих особености лакше препознати.²

РАЗВИЈЕНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ КАО ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Једно од првих значајних истраживања везе између потрошње и идеологије представља дело Дејвида Камерона,³ који је испитивао кретање владине потрошње изражене као проценат бруто домаћег производа у 18 развијених западних демократија, и то у периоду од петнаест година, почевши

2 F. G. Castles & P. Mair, „Left-Right Political Scales: Some “Expert” Judgments“, *European Journal of Political Research*, 12/1, 1984, p. 74.

3 D. R. Cameron, „The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis“, *American Political Science Review*, 72/4, 1978, 1243-1261.

са 1960. годином. Представљање потрошње као релативне бројке (у односу на БДП) је иначе у каснијим студијама широко прихваћен метод. Камерон је уочио позитивну корелацију између учешћа левице у влади (радничких или социјалдемократских странака, како их је његово истраживање дефинисало) и статистички значајног повећања укупне буџетске потрошње. Исте године, и Бруно Фреј⁴ потврђује сличну законитост, додуше на ограниченом примеру анализа састава влада у свега две државе: Великој Британији и Западној Немачкој. У још ранијем раду, Хибс⁵ аргументује да су интереси гласача нижег социоекономског статуса најбоље задовољени у макроекономској конфигурацији ниске незапослености и високе инфлације; док су са друге стране интереси гласача са вишим приходима компатибилни ситуацији више незапослености али мање инфлације. Агрегацијом података из дванаест земаља Западне Европе и Северне Америке овај аутор утврђује јаку везу између идеолошке оријентације и наведених економских исхода: у ситуацијама ниске незапослености и високе инфлације готово увек је политичким системом доминирала левица, док је образац раста незапослености и пада инфлације најчешће пратио владе деснице. Хибсова студија очигледно показује ефекат програмских усмерења деснице (ка мањој регулацији, приватизацији, либерализацији и контроли инфлације) односно левице (ка интервенционистичкој улози државе у обезбеђивању пре свега пуне запослености, а затим и прерасподеле другим средствима, пре свега социјалним трансферима). Даље, Мјурел је у својој компаративној студији која је обухватила земље чланице Организације за економску сарадњу и развој (OECD) између 1970. и 1980. године⁶ истраживао сродну зависну варијаблу: уместо агрегатне потрошње, анализирао је удео запослених у јавном сектору, те утврдио постојање корелације између јачине социјалистичких партија и раста јавног сектора.

Са друге стране, Солано је истраживао могуће факторе утицаја на варијаблу потрошње, правећи пресек у само једној

---

4 B. Frey, „Politico-Economic Models and Cycles“, *Journal of Public Economics*, 9/2, 1978, 203-220.

5 D. A. Hibbs, „Political parties and macroeconomic policy“, *American Political Science Review*, 71/4, 1977, 1467-1487.

6 P. Murrell, „The Size of Public Employment: An Empirical Study“, *Journal of Comparative Economics*, 9/4, 1985, 424-437.

години (1968) за 16 држава.⁷ Иако је испитивао утицај десетина могућих експланаторних фактора (између осталог и присуства странака левице у извршној власти), овај аутор не налази статистички значајну корелацију идеологије и јавне потрошње. Остали политичко-институционални фактори показали су већи утицај на кретање буџетских издатака у Солановом истраживању, стављајући га у конфликт са резултатима постојећих студија. Ипак, временска једнодимензионалност Солановог истраживања наводи на потребу за већим (пре свега лонгитудиналним) узорком у коме би се потенцијално показао утицај партијске варијабле.

Квалитативни скок у истраживању ове теме представља рад Хикса и Свонка,⁸ који су анализирали структуру потрошње у 18 развијених демократија, те утврдили јаку везу између идеолошке варијабле и нивоа социјалних трансфера. Њихови резултати указују на значај сегментирања појединачних буџетских области у којима је могуће утврдити позитивну корелацију две испитиване варијабле, што је касније примењено у већем броју истраживања. Готово две деценије касније, случну студију спроводе Кител и Обингер,⁹ који су истраживали утицаје на социјалне трансфере у европским земљама. Налази ових аутора указују на постојање јаког утицаја идеологије на структуру потрошње у западноевропским државама током осамдесетих година, са тенденцијом слабљења те корелације у последњој деценији двадесетог века. Ипак, морамо нагласити да је овај рад примарни акценат ставио на друге, пре свега економске експланаторне варијабле (као што су отвореност економије, кретање нивоа бруто домаћег производа, стопа незапослености и слично), које су се показале важним у објашњавању кретања нивоа потрошње. У контрасту са тим истраживањем, Потрафке је доказао статистички значајан утицај левице на повећање потрошње у областима социјалних трансфера и образовања, и то у различитим временским

7 P. L. Solano, „Institutional Explanation of Public Expenditure among High Income Democracies“, *Public Finance*, 38/3, 1983, 440-458.

8 A. Hicks & D. H. Swank, „On the Political Economy of Welfare Expansion: A Comparative Analysis of 18 Advanced Capitalist Democracies, 1960-1971“, *Comparative Political Studies*, 17/1, 1984, 81-119.

9 B. Kittel & H. Obinger, „Political Parties, Institutions, and the Dynamics of Social Expenditure in Times of Austerity“, *Journal of European Public Policy*, 10/1, 2003, 20-45.

секвенцама између 1970. и 2006. године – дакле чак и у периоду у којем Кител и Обингер налазе слабљење корелације.¹⁰

Неколико аутора бавило се утврђивањем ефекта идеологије у Сједињеним Државама. Аутори Бери и Лаури¹¹ су испитивали политичке утицаје на раст целокупне буџетске потрошње у САД током четири деценије након завршетка Другог светског рата. Њихов рад је изузетно значајан, између осталог јер утврђује повећане трансфере када су демократе на власти и обратно, смањење буџетских трансфера када су републиканци у питању. До сличних налаза у вези повећања трансфера током администрација демократа су дошли и Луис-Бек и Рајс,¹² анализирајући дуг временски период између 1930. и 1980. године. Голден и Потерба у студији објављеној 1980. године¹³ прецизно утврђују смањење буџетских трошкова од чак 10% у просеку, онда када су на власти републиканци. Бери и Лаури су иначе направили разлику између трошкова за одбрану и других буџетских издатака, правилно идентификујући чињеницу да су у хладноратовском периоду на буџет за одбрану утицали екстерни фактори, а не идеолошке дистинкције – али је и поред тога утврђена значајна разлика у потрошњи између демократа и републиканаца. Иновативно решење у њиховој студији представља независна варијабла, коју су аутори назвали „индекс демократске контроле“, а која у суштини представља математичку формулу односа снага у Председништву, Сенату и Представничком дому Конгреса, те утврђује која од партија у америчком систему има пресудни утицај на јавне политике у датим периодима. Ово је наравно значајна разлика у односу на европске изборне системе и углавном парламентарне типове влада, у којима партијска композиција извршног тела обично прати већину у парламенту – те се очекује да исте партије и коалиције у највећој мери предлажу, доносе и спроводе законе. Ипак, приступ ових аутора указује на значај прецизног

---

10 N. Potrafke, „Does government ideology influence budget composition? Empirical evidence from OECD countries“, *Economics of Governance*, 12/2, 2011, 101-134.

11 W. D. Berry & D. Lowery, *Understanding United States Government Growth: An Empirical Analysis of the Postwar Era*, Praeger, New York, 1987.

12 M. Lewis-Beck & T. W. Rice, „Government Growth in the United States“, *Journal of Politics*, 17/1, 1985, 2-30.

13 D. G. Golden, & J. M. Poterba, „The Price of Popularity: The Political Business Cycle Reexamined“, *American Journal of Political Science*, 24/4, 1980, 696-714.

мапирања утицаја појединачних политичких одлучилаца на алокацију буџета.

Дуен Свонк¹⁴ је истраживао јавну потрошњу на панелу од 18 либералних демократија у периоду од 1960. до 1980. године, узимајући као независну варијаблу проценат парламентарне већине који је припадао левим, десним, али и странкама центра. Ово је једно од првих обимнијих истраживања које узима у обзир и утицај деснице, али и партија центра, што се показало изузетно значајним, јер аутор налази да су управо странке центра (односно, како их је он дефинисао, демохришћанске и социјал-конзервативне) у одређеним периодима представљале значајнији позитивни фактор и од деснице и од левице, када се ради о утицајима на кретање нивоа потрошње. Укупни резултати су потврдили позитиван ефекат идеологије на већем броју опсервација (18 држава током периода од две деценије). И овај аутор је, слично као поменути Бери и Лаури, анализирао искључиво домаћу потрошњу, те је узимајући у обзир специфичан хладноратовски контекст из зависне варијабле искључио трошкове за одбрану и спољну политику.

Том Рајс¹⁵ је испитивао потрошњу у 12 западноевропских демократија у периоду од тридесет година (од 1950. до 1980), такође узимајући као експланаторну варијаблу проценатуални удео мандата левице у парламенту, а затим и у извршној власти. Резултати су мешовити, будући да се у шест од 12 испитиваних земаља образац повећања буџетске потрошње када је левица на власти потврдио као статистички значајан, док у осталих шест то није случај – наиме, у њима се као примарни експланаторни фактор повећања потрошње јавља пре свега притисак угрожених друштвених група (нпр. повећан удео старијих грађана или повећан удео незапослених у укупном становништву). Слично томе, Манфред Шмит¹⁶ је средином деведесетих година истраживао институционалне утицаје на јавне политике, као варијаблу узимајући и, између осталог,

14 D. H. Swank, „The Political Economy of Government Domestic Expenditure in the Affluent Democracies, 1960 – 1980“, *American Journal of Political Science*, 32/4, 1988, 1120-1150.

15 T. W. Rice, „The Determinants of Western European Government Growth 1950-1980“, *Comparative Political Studies*, 19/2, 1986, 233-257.

16 M. G. Schmidt, „When Parties Matter: A Review of the Possibilities and Limits of Party Influence on Public Policy“, *European Journal of Political Research*, 30/2, 1996, 155-183.

партијски састав владе. Упркос томе што је идентификовао институционални утицај (тип владе и изборног система), аутор није успео да докаже статистички значајан утицај партија на јавне политике, приписујући највећу експланаторну моћ пре свега специфичностима дизајна политичког система.

Ширећи постојећу аргументацију, Комиски је 1993. године објавио рад¹⁷ о утицајима на различите економске исходе у 13 развијених демократија. Као варијабла је, између осталог, узет проценат места у извршној власти и односи странака унутар ње, што је потенцијално проблематично јер је аутор арбитарно одређивао важност појединих позиција у влади. Поред тога, он је истраживао деловање читаве палете фактора: нпр. проценат руралног становништва, утицај синдиката и корпорација, учесталост штрајкова и слично, те је тако можда и „разводнио“ објашњење са низом посредних варијабли. Упркос томе, овај аутор налази јак позитиван утицај партија левице (и у посебним случајевима, хришћанско-демократских партија центра) на раст укупне јавне потрошње. Такође, Комиски је позитивно утврдио и значај присуства других експланаторних варијабли у моделу јавне потрошње, потврђујући утицај демографског састава популације на раст трансфера (будући да већи удео старих, али и младих у укупној популацији налаже потребу за већим социјалним трансферима, зарад испуњења специфичних потреба ових група); али и утицај изборног притиска – налазећи у одређеним случајевима да владајуће партије теже да повећавају буџетску потрошњу у изборној години, у настојању да у месецима пред изборе испуне што више обећања бирачима, те на тај начин увећају сопствене шансе за реизбор – што је у складу са теоријом политичких буџетских циклуса.¹⁸ Везу између раста јавне потрошње, нарочито раста социјалних трансфера и удела старије популације утврдили су иначе Пампел и Вилијамсон у једном ранијем истраживању, закључујући да већи број старијих грађана ставља већи притисак на владу у погледу социјалне потрошње.¹⁹

---

17 M. Comiskey, „Electoral Competition and the Growth of Public Spending in 13 Industrial Democracies, 1950 to 1983“, *Comparative Political Studies*, 26/3, 1993, 350-374.

18 Видети: J. Klomp & J. de Haan, „Political budget cycles and election outcomes“, *Public Choice*, 157/1-2, 2013, 245-267; L. Aaskoven, & D. D. Lassen, „Political Budget Cycles“, in W. R. Thompson, *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, Oxford University Press, 2017.

19 F. Pampel & J. B. Williamson, „Welfare Spending in Advanced Industrial Democracies, 1958-

Крепаз у свом истраживању²⁰ утврђује утицаје различитих политичких фактора на низ зависних варијабли (ниво бруто домаћег производа, стопу незапослености, стопу инфлације итд.) у 18 развијених демократија, у периоду од 1956. до 1990. године. Овај аутор није истраживао директно јавну потрошњу, али се на основу његових налаза посредно може закључити да постоји јак утицај левичарских влада на све економске исходе, који би се хипотетички могао применити и на питање јавне потрошње: нарочито када су у питању фактори који претпостављено директно корелирају са нивоом потрошње, као што су инфлација или раст БДП-а.

У још једној студији из деведесетих година, три аутора (Блез, Блејк и Дион)²¹ су на примеру 15 држава директно тестирали да ли владе левих партија троше више него десница. Они су такође ограничили истраживање на либералне западне демократије, али су свеједно утврдили значајна повећања потрошње онда када леве партије врше власт. Занимљиво је да њихово истраживање такође налази јак позитиван утицај раста стопе незапослених на раст потрошње, што су уврстили у модел као додатну експланаторну варијаблу. Овај налаз је донекле и логичан ако узмемо у обзир повећање социјалних трансфера које је нужно изазвано повећањем броја незапослених. Међутим, њихово истраживање значајно пропушта да узме у обзир неке друге потенцијално важне варијабле, као што је демографски састав становништва (на трагу утицаја на повећање социјалних трансфера) или стопу раста бруто домаћег производа – што су фактори који су, као што смо видели, тестирани од стране других аутора у сличним истраживањима, те у вези са којима је великим делом потврђена корелација са нивоом јавне потрошње. Нешто комплекснији модел понудили су Пикеринг и Роки,²² тестирајући утицај идеологије на величину владе (варијаблу изражену у овој студији као ниво буџетске потрошње у односу на БДП) у 17

1980“, *American Journal of Sociology*, 93/6, 1988, 1424-1456.

20 М. Крепаз, „Consensus versus Majoritarian Democracy: Political Institutions and their Impact on Macroeconomic Performance and Industrial Disputes“, *Comparative Political Studies*, 29/1, 1996, 4-26.

21 А. Blais, D. Blake & S. Dion, „Do Parties Make a Difference? Parties and the Size of Government in Liberal Democracies“, *American Journal of Political Science*, 37/1, 1993, 30-62.

22 А. Pickering & J. Rockey, „Ideology and the Growth of Government“, *The Review of Economics and Statistics*, 93/3, 2011, 907-919.

развијених демократских земаља, завршно са 1998. годином. Они закључују да идеолошки састав има јак позитиван утицај на величину владе; а занимљиво је што налазе и јаку корелацију између раста просечног нивоа зарада и јавне потрошње, мада је могуће да је ова корелација посредна. Наиме, раст зарада може бити комплементаран расту БДП-а који омогућава повећану буџетску потрошњу; или је једноставно последица повећања јавне потрошње у смислу увећања плата у јавном сектору. Коначно, једно истраживање из 2013. године²³ испитује утицај идеологије владајућих партија на поједине сегменте потрошње у 22 земље дуж демократске традиције, и то у периоду од 1988. до 2008. године, још једном утврђујући значајно повећање социјалних трансфера онда када су партије левице на власти; и дајући нам тако довољно материјала да у дужем временском интервалу претпоставимо постојање значајне везе између партијске идеологије владајућих странака и нивоа јавне потрошње у западним државама, која се по свему судећи огледа по претпостављеном обрасцу, по коме странке левице повећавају буџетске издатке, док десница на власти смањује потрошњу.

Ипак, упркос великом броју студија са позитивним резултатом, треба бити опрезан приликом узимања корелације партијске идеологије и потрошње као апсолутне законитости, и то из неколико разлога. Пре свега, видели смо да неколико наведених студија није успело да утврди постојање везе две варијабле (нпр. Солано или Шмит²⁴), или је утврдило везу тек делимично, тј. у појединим земљама, а не у целокупном узорку студије²⁵ – што, упркос великом броју доказа у прилог тези, указује на постојање одређеног академског спора међу истраживачима који даје додатну актуелност проблематици, али нам такође и оставља закључке у овој области недовољно чврстим. У прилог томе, треба додати и да је у неколико студија идеолошко објашњење јавне потрошње приказано као тек једно од потенцијалних (Комиски; Блез, Блејк и Дион²⁶) или чак

---

23 V. Bove, & G. Efthyvoulou, „Political Cycles in Public Expenditure: Butter vs. Guns“, *Sheffield Economic Research Paper Series*, No. 2013016, The University of Sheffield, 2013.

24 Видети: P. L. Solano, нав. дело; M. G. Schmidt, нав. дело.

25 То је случај са: T. W. Rice, нав. дело.

26 M. Comiskey, нав. дело; A. Blais, D. Blake & S. Dion, нав. дело.

потпуно споредно²⁷ – са јачим утицајем значајног броја других предиктора, били они економски, политичко-институционални или демографски. Такође можемо приметити да је ова тема изазвала значајно интересовање глобалне научне заједнице од краја седамдесетих година двадесетог века, са несмањеним фокусом током осамдесетих и деведесетих година. Ипак, број студија рапидно опада након тога. За то постоји више разлога: један од њих је свакако тријумфализам који се јавио на западу након завршетка Хладног рата, па је начелима глобалног тржишног капитализма у том процесу дат епитет „једине игре у граду“²⁸ – у складу са познатом Фукујамином предикцијом о крају историје.²⁹ На тај тренд се природно „накалемила“ већ постојећа теорија о крају идеологија, коју је популисао амерички социолог Данијел Бел, сматрајући да у процесу глобализације долази до унификације политичких система и повећаног нивоа слагања међу политичким партијама по питању прихватања преовлађујућих економских и социјалних модела, уз паралелни губитак привлачности екстремно супротстављених идеолошких полова. Бел сматра да је успех капитализма који је донео рапидно ширење средње класе у државама развијене демократије у деценијама након завршетка Другог светског рата учинио конфликт између рада и капитала сувишним, те да се политичке партије након тог периода такмиче за гласаче нудећи програме у веома уском маневарском простору који им пружа економско-развојни модел око којег постоји широк друштвени консензус.³⁰ У таквој ситуацији перципиране идеолошке униформности у којој и економске исходе (јавну потрошњу) не диктира дистинкција међу владајућим партијским програмима (јер, према овим ауторима, дистинкције и нема), логично је да слаби занимање научне зајединце. Комплементаран, али аргументативно потпуно супротан разлог за смањење интересовања за овај феномен представља то што је тврдња о већој потрошњи левице, односно буџетским резањима влада деснице, постала готово конвенционална истина у политичким наукама – односно,

27 Нпр. F. Pampel & J. B. Williamson, нав. дело.

28 B. G. Carruthers & S. L. Babb, *Economy/Society: Markets, Meanings, and Social Structure*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 2000, p.217

29 F. Fukuyama, „The End of History?“, *The National Interest*, 16 (Summer 1989), 3-18.

30 На основу: Е. Хејвуд, *Политичке идеологије: Увод*, Завод за уџбенике, Београд, стр. 335-336.

нешто што је већ одавно утврђено и што нема потребе даље испитивати.

Међутим, питање је да ли су докази у прилог овој „конвенцији“ дефинитивни. Конфликтни докази о вези идеологије и потрошње су сумирани у познатој мета-анализи³¹ различитих истраживања која су се бавила композицијом влада у погледу левице или деснице и њиховим економским исходима, идентификујући значајан ефекат идеологије у тек 37% студија које су тестирале утицај било на тоталну потрошњу или на величину владе. Природно, анализирајући на десетине, ако не и стотине радова, аутори ове анализе нису посебно улазили у контекст сваког индивидуалног истраживања у узорку, већ су их класификовали на основу неколико базичних категорија. Тако нпр. они наводе поменути Соланов рад,³² у коме је тестиран утицај левих влада на потрошњу у 16 демократија, као једну од студија у којој је рано у дебати оповргнута хипотеза о важности утицаја партијске идеологије на потрошњу. Ипак, аутори мета-анализе притом пренебрегавају чињеницу да је Солано анализу ограничио на свега једну календарску годину, што је у погледу емпиријског истраживања доста проблематично, те индицира потребу за лонгитудиналним истраживањем које би идентификовало могући партијски утицај.

НОВЕ ДЕМОКРАТИЈЕ КАО ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Слом социјалистичких режима означио је урушавање основних принципа на којима су та друштва темељена деценијама, а означио је и успоставу нових односа државе, економије, институција и грађана, иницирајући транзицију политичких система из ауторитарних у демократске, као и економија из планских у тржишне, дакле комплексну трансформацију практично свих социо-економских и политичких образаца социјалистичких друштава. Поред тога, слом социјализма отворио је велики простор истраживачима из области друштвених наука – посебно у смислу могућности

---

31 L. M.Imbeau, F. Petry, & M. Lamari, „Left-right party ideology and government policies: A meta-analysis“, *European Journal of Political Research*, 40/1, 2001, 1–29.

32 Видети: P. L. Solano, нав. дело.

праћења и анализе појединих феномена који су у старијим демократијама већ укореењени, од њиховог самог зачетка у новим демократским друштвима. Такође је дао могућност да се упореде одређени обрасци, институције, или корелације у смислу њиховог функционисања и исхода у старим и новим демократијама. Слично је и са истраживаном варијаблом јавне потрошње и могућим утицајима на кретање њеног нивоа. Пре свега, у бившим социјалистичким државама потпуно се променио концепт саме јавне потрошње. Некадашњи једнопартијски режими су, у складу са идеолошком матрицом социјализма, прихватили тоталну интервенционистичку улогу државе у погледу економије, пре свега у осигуравању пуне запослености и широке мреже социјалних услуга: од бесплатног приступа образовању и здравству; субвенционисаног становања, цена хране, електричне енергије, грева и већине других јавних услуга. Крах социјализма је са једне стране донео повлачење државе из економије и смањење обима социјалне државе, док је са друге стране отворио процес формирања фискалних политика разним утицајима: макроекономским, притисцима различитих глобалних актера (од мултинационалних корпорација преко међународних финансијских институција до субјеката континенталних интеграција), али и утицајима супротстављених политичких актера који су са својим идејама и програмима сада узимали учешће у буџетском процесу. За очекивати би било да је овакав динамичан процес побудио веће занимање академске заједнице, међутим, очигледно је постојање несразмере између две групе студија: док је број истраживача који су се бавили западним демократијама сасвим довољан да питање политичких утицаја на јавну потрошњу опишемо као проблем коме се политикологија као наука значајно посветила; број оваквих истраживања фокусираних на исток континента је несразмерно скроман, а притом аутори веома ограничено истражују утицај идеолошке варијабле у бившим социјалистичким државама. Упркос томе што су поједини аутори³³ идентификовали рано формирање расцепа на линији левица – десница у социоекономској сфери у пост-

33 Видети: G.Markus, „Party System and Cleavage translation in Hungary“, *Working Papers of Political Science*, No. 3, Institute for Political Sciences of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1996; H. Kitschelt, „Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies“, *Party Politics*, 1/4, 1995, 447-472.

социјалистичким партијским системима, конкретан утицај ове диференцијације на економске исходе није систематски испитиван у транзиционом и пост-транзиционом оквиру Централне и Источне Европе.

Пример који потврђује ову тврдњу у погледу истраживане корелације је обимна студија³⁴ у којој је испитиван утицај великог броја фактора на кретање потрошње у Централној, Источној и Југоисточној Европи, са посебним нагласком на структуру јавне потрошње у земљама у транзицији. Студија је обухватила период од 1989. до 2006. године и узорак од 28 земаља, али је притом потпуно игнорисан утицај идеолошког или партијског фактора, упркос томе што је аутор у модел укључио на десетине економских, демографских и институционалних варијабли. Значајно за овај рад је што је аутор врло детаљно разложио структуру јавне потрошњеразматрајући њено кретање у чак девет различитих категорија: опште јавне услуге; одбрана; јавни ред и безбедност; економска питања; инфраструктура и стамбена изградња; здравство; рекреација, култура и религија; образовање; и социјална заштита. Један од важних налаза овог аутора је утврђивање статистички значајне корелације између економског раста (у смислу кретања годишње стопе бруто домаћег производа) и нивоа јавне потрошње, што је додуше очекивана каузалност: високе стопе раста доносе више прихода националним буџетима, те омогућавају владама да форсирају експанзивне фискалне политике у датим периодима.

Насупрот томе стоји рад двоје аутора (Кареја и Еменегер³⁵) у коме је испитивано деловање неколико идеолошких фактора (између осталог и присуства партија левице и партија центра у извршној власти) како на јавну потрошњу у целини, тако и на поједине области буџета. Ови аутори наглашавају да је сфера јавне потрошње логична област за испитивање утицаја политичких партија на економске факторе и у транзиционим државама. Наиме, како сматрају, бивша социјалистичка друштва су се одликовала раширеним приступом друштвеном благостању. У процесу транзиције, ове земље нису могле да задрже исти ниво потрошње као раније: држава је морала

---

34 M. Holzner, „Inequality, Growth and Public Spending in Central, East and Southeast Europe“, *WIIW Working Paper*, No. 71, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Wien, 2010.

35 R. Careja & P. Emmenegger, нав. дело.

да иступи из економије, рационализује администрацију, смањи социјалне трансфере, тј. да свеукупно умањи државну потрошњу, што је по њима отворило нови друштвени расцеп унутар партијског система и простор за диференцијацију левице и деснице. Аутори испитују утицај неколико група фактора (састав владе, глобализација, политичке институције и социоекономски фактори) на јавну потрошњу у целини, али и на засебне сегменте социјалних трансфера и буџетских издвајања за образовање у дванаест изабраних источноевропских држава. Кареја и Еменегер налазе да је утицај састава владе статистички најзначајнији фактор при објашњавању кретања нивоа потрошње, са изузетно јаким позитивном корелацијом између учешћа левице у извршној власти и повећања како укупне јавне потрошње, тако и социјалних трансфера као посебне буџетске ставке. Занимљиво је да ови аутори не налазе корелацију између левих влада и буџетских издатака за образовање. Резултати овог истраживања су значајни и због тога што су аутори засебно третирали партије центра као посебну експланаторну варијаблу – али ни у једној од три испитиване варијанте нису успели да установе посебан утицај на кретање потрошње. Поред тога, рад Кареје и Еменегера идентификује незапосленост као важну варијаблу која значајно утиче на кретања нивоа јавне потрошње, наравно у комбинацији са утврђеном експланаторном варијаблом састава владе.

Тавитс и Летки³⁶ долазе до супротних налаза, аргументујући да у процесу транзиције у државама бившег Источног блока управо партије левице имају јаче подстицаје, али и више прилика да режу буџетске издатке тј. смањују укупну потрошњу. У факторе који утичу на то они убрајају кохезивнији електорат, потребу да ове странке докажу дистанцу од социјалистичких политика пред домаћом јавношћу и страним актерима, али и објективне захтеве наметнуте интеграцијом у глобалне економске и политичке токове. Партије деснице, тврде ови аутори, последично осећају већи притисак електората да прошире социјалну потрошњу. То је илустровано са две студије случаја: из Мађарске и Пољске, наглашавајући неолибералне реформе спроведене од стране номинално левичарских влада,

36 M. Tavits & N. Letki, „When Left Is Right: Party Ideology and Policy in Post-Communist Europe“, *American Political Science Review*, 103/4, 2009, 555–569.

што је посебно био случај са Мађарском социјалистичком партијом у мандату премијера Ђуле Хорна (од 1994. до 1998. године). Хорнова коалициона влада спровела је низ непопуларних резова, умањивши јавну потрошњу са преко 25% на готово 20% БДП-а, иако је константан економски раст и повећање запослености у том периоду остављало могућност за одржавање нешто више потрошње. Хорнова влада је такође значајно умањила дуг Мађарске, смањивши га са 84% на 59% БДП за четири године, а треба напоменути да је током већине мандата Мађарска била у стенд-бај аранжману са Међународним монетарним фондом, који је налагао стриктнију контролу буџетских издатака. Кулминација ових политика је тзв. Бокрошов пакет – серија изузетно рестриктивних фискалних политика донетих под притиском међународних институција, а како би се предупредио могући банкрот државе. Бокрошов пакет је значајно окренуо социоекономску климу и усмерио ниже и рањивије слојеве становништва даље од традиционалне подршке социјалистима, а у руке десним популистима, од чега је политички профитирао некада неолиберални, а сада национал-популистички Фидес и њихов лидер Виктор Орбан. Свесни да је Мађарска социјалистичка партија можда изолован случај без ширих импликација за остатак транзиционих земаља, Тавитс и Летки даље тестирају примере из 13 бивших социјалистичких европских земаља у временском оквиру од 1989. до 2004. године, са резултатима који потврђују њихову иницијалну тезу, а која је дијаметрално супротна очекиваном ефекту левице тј. деснице.

Међутим, ова студија је дошла под жестоку критику Емануела Комана,³⁷ који је пре свега истакао да је начин на који су Тавитс и Летки формирали независну варијаблу свог истраживања (идеолошку позицију партија), а који је био базиран на анализи изборних програма на основу података Групе за истраживање манифеста,³⁸ потпуно неподесан за овакву врсту анализе, примарно због проблема временског оквира. Наиме, врло је упитно да ли су идеолошке позиције партија мапиране на основу анализе манифеста међусобно

37 E. E. Coman, „When left or right do not matter: Ideology and spending in Central and Eastern Europe“, *Research & Politics*, 6/1, 2019, 1-9.

38 Видети: ManifestoProject, Internet, <https://manifesto-project.wzb.eu/>, приступљено 13.01.2020.

компаративбилне, посебно у распону од 15 година. Штавише, Коман тврди да веза између идеологије и потрошње уопште не може бити успостављена, сматрајући да су нивои буџетских издатака у земљама Централне и Источне Европе најпре резултат спољних ограничења са којима се ове земље сусрећу током транзиције и у процесу европских интеграција.

Још неколико радова бавило се утицајима на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама, али су се те анализе углавном ограничавале на одређене факторе утицаја или су обухватале значајно мањи број опсервација – обично једну или две државе, не тражећи правилности за читав транзициони простор.³⁹ Из наше земље, значајно је поменути рад Бешића и Павловића,⁴⁰ који су испитивали сродну тему: утицај типа и величине владајућих коалиција, односно, броја и односа вето играча унутар коалиција, на јавну потрошњу, и то у десет посткомунистичких земаља. Аутори су дошли до закључка да владе које су састављене од већег броја партија теже да троше више, те да број партија које учествују у коалицији игра значајну улогу као експланаторна варијабла нивоа јавне потрошње. Испитујући ефекат низа других политичких, контекстуалних и економских варијабли, Павловић и Бешић су такође утврдили да постоји позитиван утицај стопе незапослености на јавну потрошњу. Тај налаз није изненађујући, будући да је за очекивати да дође до раста социјалних трансфера у периодима погоршане социоекономске ситуације, као механизма борбе са повећаним сиромаштвом или незапосленошћу у кризним годинама. Исти аутори су недавно (2019) објавили сличну студију,⁴¹ испитујући ефекат различитих политичких варијабли на фискалне политике у 15 бивших социјалистичких држава, закључујући притом да идеологија није статистички значајан предиктор потрошње. Треба приметити да формирање

39 Видети нпр. L. J. Cook & M. A. Orenstein, „The Return of the Left and Its Impact on the Welfare State in Poland, Hungary and Russia“, in L. J. Cook, M. A. Orenstein & M. Rueschemeyer, *Left Parties and Social Policy in Postcommunist Europe*, 47-108, Westview Press, Oxford, 1999; M. Rueschemeyer & S. L. Wolchik, „The Return of Left-Oriented Parties in East Germany and the Czech Republic and Their Social Policies“, in L. J. Cook, M. A. Orenstein & M. Rueschemeyer, *Left Parties and Social Policy in Postcommunist Europe*, 109-143, Westview Press, Oxford, 1999.

40 D. Pavlović & M. Bešić, „The Budget Dilemma and Public Spending: Evidence from Ten Postcommunist Countries“, *Serbian Political Thought*, 10/2, 2014, 133-157.

41 D. Pavlović & M. Bešić, „Political institutions and fiscal policy: evidence from post-communist Europe“, *East European Politics*, 35/2, 2019, 220-237.

независне тј. партијске варијабле у овом раду долази под исту критику коју је Коман изнео раније: наиме, ова два аутора су користила базе података Групе за истраживање манифеста. Штавише, позиције коалиционих влада (а због природе изборних система у бившим социјалистичким државама – који су углавном пропорционални или мешовити, већина влада јесу коалиционе) на скали левица-десница су утврђене искључиво преко идеологије средњег члана кабинета, што може бити веома проблематично узимајући у обзир различите типове коалиција у овим државама. У већини других студија које смо раније поменули, тамо где су аутори рачунали идеолошку позицију коалиције, чинили су то на основу Гамсоновог закона пропорционалности, према коме постоји пропорција између нумеричке репрезентације сваког актера у влади и броја мандата у парламенту.⁴² Изведено из тог закона, многи аутори сматрају да је позицију коалиције могуће одредити на основу две кључне вредности: идеолошке позиције сваке појединачне партије, пондерисане релативним бројем мандата које свака од партија контролише у парламенту.⁴³ Лејвер и Бац наводе да свака партија уноси сет предефинисаних вредности и политичких позиција у коалицију, те да ће испуњавање ових политика зависити превасходно од јачине партије у парламенту, тако да политика коалиције може бити предвиђена на основу политика странака које се удружују. Ово је посебно случај у парламентарним системима у којима владу бира и контролише парламент.⁴⁴

ЗАКЉУЧАК

Приметно је да, поред квантитативно мањег броја студија које се баве бившим социјалистичким државама у односу на развијене демократске земље, у овом делу академске заједнице постоји и већа несагласност у погледу закључака о ефекту

---

42 На основу: Е. С. Browne & М. N. Franklin, „Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies“, *The American Political Science Review*, 67/2, 1973, 453-469; Н. Bäck, Н. Е. Meier & Т. Persson, „Party Size and Portfolio Payoffs: The Proportional Allocation of Ministerial Posts in Coalition Governments“, *The Journal of Legislative Studies*, 15/1, 2009, 10-34.

43 Видетинпр. М. Laver & К. А. Shepsle, *Making and Breaking Governments*, Cambridge University Press, 1996, p. 62; М. Laver & I. Budge, *Party Policy and Government Coalitions*, The Macmillan Press, London, 1992, pp. 425-430.

44 Исто.

идеологије на фискалне исходе. Географски, временски и политички оквир транзиције у Источној, Централној и Југоисточној Европи изнедрио је нове политичке партије, идеолошке расцепе, али и специфичне друштвене, политичке и економске процесе у целини, који захтевају додатно истраживање поменуте корелације на основу којих могу бити донети нови закључци не само о природи партијских система, већ и транзиционих процеса уопште. Као један од узрока за мањи број студија, али и конфликтне резултате оних истраживања која се баве „истоком“ могли бисмо управо идентификовати потпуно различит развојни пут партијских система старих и нових демократија. Наиме, формирање идеолошког спектра партијског система у развијеним демократијама је процес који се дешавао деценијама или чак вековима на темељима дуготрајних и укорењених друштвених расцепа. Са друге стране, иницијално идеолошко позиционирање партија на истоку Европе десило се у веома кратком периоду распада социјалистичких режима и следствене демократске транзиције, у оквиру којег је, осим симултаног решавања низа важних питања о уређењу државе, економије и друштва, понегде отворено и веома базично питање националног идентитета или суверенитета. Поред тога, партије у многим од пост-социјалистичких држава су у раном периоду транзиције морале да се одреде и према расцепу између ауторитарног социјализма и вишепартијске демократије; а неке од ових странака су чак покушале да евоцирају старе поделе које су постојале у предратном периоду, макар само номинално – иако је извесно да је пола века социјализма готово избрисало социјалну базу за такав подухват. У том смислу, класна или социјална основа како друштвених подела, тако и укорењености партија у друштвеним групама била је суштински онемогућена, те је грађена изнова, али у значајно измењеном оквиру од онога на западу: поред распада друштвено-политичко-економског система, тај процес се одвијао паралелно са отварањем државе и интеграцијом у већ глобализовану економију у моменту тријумфа неолибералног капитализма; али и са брзим укључивањем у наднационалне интеграционе процесе. Због тога је уосталом и део странака извесно преузео идеолошке обрасце који су на западу формирани кроз дужи временски период и у значајно различитом друштвеном контексту. Стога постоји могућност

да је идеолошка униформизација ових партија у смислу прихватања одређеног социоекономског консензуса актуелног на глобалном нивоу од деведесетих година двадесетог века значајно пореметила идеолошко диференцирање у смислу економских исхода, те да у том смислу партијски системи бивших социјалистичких држава тек мимикријски подражавају идеолошки сукоб на социоекономској равни, док је он у суштини непостојећи. И поред те претпоставке, одређени број студија је успео да идентификује одређене обрасце потрошње у корелацији са партијском идеологијом, иако се највећи део позитивних налаза у сличним студијама ипак односи на развијене државе дуге демократске традиције (мада је и у овим државама присутна теза о идеолошкој униформизацији). Као што смо видели, број студија на ову тему је временом опао, након великог интересовања академске заједнице током осамдесетих и деведесетих година двадесетог века. Узевши у обзир специфичности политичке и економске транзиције бивших социјалистичких држава, можда је тренутак да се ова дебата пресели на исток континента, те да се у том контексту дође до нових доказа који би дорпинели повећању фонда научног сазнања у погледу идеолошких утицаја на социоекономске исходе.

ЛИТЕРАТУРА

- Aaskoven, L. & Lassen, D. D. „Political Budget Cycles“, in W. R. Thompson, *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, Oxford University Press, 2017.
- Bäck, H., Meier, H. E. & Persson, T. „Party Size and Portfolio Payoffs: The Proportional Allocation of Ministerial Posts in Coalition Governments“, *The Journal of Legislative Studies*, 15/1, 2009, 10-34.
- Berry, W. D. & Lowery, D. *Understanding United States Government Growth: An Empirical Analysis of the Postwar Era*, Praeger, New York, 1987.

- Blais, A., Blake, D. & Dion, S. „Do Parties Make a Difference? Parties and the Size of Government in Liberal Democracies“, *American Journal of Political Science*, 37/1, 1993, 30-62.
- Bove, V. & Efthyvoulou, G. „Political Cycles in Public Expenditure: Butter vs. Guns“, *Sheffield Economic Research Paper Series*, No. 2013016, The University of Sheffield, 2013.
- Browne, E. C. & Franklin, M. N. „Aspects of Coalition Payoffs in European Parliamentary Democracies“, *The American Political Science Review*, 67/2, 1973, 453-469.
- Cameron, D. R. „The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis“, *American Political Science Review*, 72/4, 1978, 1243-1261.
- Careja, R. & Emmenegger, P. „The Politics of Public Spending in Post-Communist Countries“, *East European Politics and Societies*, 23/2, 2009, 165-184.
- Carruthers, B. G. & Babb, S. L. *Economy/Society: Markets, Meanings, and Social Structure*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 2000.
- Castles, F. G. & Mair, P. „Left-Right Political Scales: Some “Expert” Judgments“, *European Journal of Political Research*, 12/1, 1984, 73-88.
- Coman, E. E. „When left or right do not matter: Ideology and spending in Central and Eastern Europe“, *Research & Politics*, 6/1, 2019, 1-9.
- Comiskey, M. „Electoral Competition and the Growth of Public Spending in 13 Industrial Democracies, 1950 to 1983“, *Comparative Political Studies*, 26/3, 1993, 350-374.
- Cook, L. J. & Orenstein, M. A. „The Return of the Left and Its Impact on the Welfare State in Poland, Hungary and Russia“, in L. J. Cook, M. A. Orenstein & M. Rueschemeyer, *Left Parties and Social Policy in Postcommunist Europe*, 47-108, Westview Press, Oxford, 1999.

- Crepaz, M. „Consensus versus Majoritarian Democracy: Political Institutions and their Impact on Macroeconomic Performance and Industrial Disputes“, *Comparative Political Studies*, 29/1, 1996, 4-26.
- Golden, D. G. & Poterba, J. M. „The Price of Popularity: The Political Business Cycle Reexamined“, *American Journal of Political Science*, 24/4, 1980, 696-714.
- Imbeau, L. M., Petry, F. & Lamari, M. „Left-right party ideology and government policies: A meta-analysis“, *European Journal of Political Research*, 40/1, 2001, 1–29.
- Kitschelt, H. „Formation of Party Cleavages in Post-Communist Democracies“, *Party Politics*, 1/4, 1995, 447-472.
- Kittel, B. & Obinger, H. „Political Parties, Institutions, and the Dynamics of Social Expenditure in Times of Austerity“, *Journal of European Public Policy*, 10/1, 2003, 20-45.
- Klomp, J. & de Haan, J. „Political budget cycles and election out comes“, *Public Choice*, 157/1-2, 2013, 245-267.
- Laver, M. & Budge, I. *Party Policy and Government Coalitions*, The Macmillan Press, London, 1992.
- Laver, M. & Shepsle, K. A. *Making and Breaking Governments*, Cambridge University Press, 1996.
- Lewis-Beck, M. & Rice, T. W. „Government Growth in the United States“, *Journal of Politics*, 17/1, 1985, 2-30.
- Manifesto Project, Internet, <https://manifesto-project.wzb.eu/>, 13.01.2020.
- Markus, G. „Party System and Cleavage translation in Hungary“, *Working Papers of Political Science*, No. 3, Institute for Political Sciences of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1996.
- Murrell, P. „The Size of Public Employment: An Empirical Study“, *Journal of Comparative Economics*, 9/4, 1985, 424-437.

- Pavlović, D. & Bešić, M. „The Budget Dilemma and Public Spending: Evidence from Ten Postcommunist Countries“, *Serbian Political Thought*, 10/2, 2014, 133-157.
- Pavlović, D. & Bešić, M. „Political institutions and fiscal policy: evidence from post-communist Europe“, *East European Politics*, 35/2, 2019, 220-237.
- Pampel, F. & Williamson, J. B. „Welfare Spending in Advanced Industrial Democracies, 1958-1980“, *American Journal of Sociology*, 93/6, 1988, 1424-1456.
- Pickering, A. & Rockey, J. „Ideology and the Growth of Government“, *The Review of Economics and Statistics*, 93/3, 2011, 907-919.
- Potrafke, N. „Does government ideology influence budget composition? Empirical evidence from OECD countries“, *Economics of Governance*, 12/2, 2011, 101-134.
- Rice, T. W. „The Determinants of Western European Government Growth 1950-1980“, *Comparative Political Studies*, 19/2, 1986, 233-257.
- Rueschemeyer, M. & Wolchik, S. L. „The Return of Left-Oriented Parties in East Germany and the Czech Republic and Their Social Policies“, in L. J. Cook, M. A. Orenstein & M. Rueschemeyer, *Left Parties and Social Policy in Postcommunist Europe*, 109-143, Westview Press, Oxford, 1999.
- Solano, P. L. „Institutional Explanation of Public Expenditure among High Income Democracies“, *Public Finance*, 38/3, 1983, 440-458.
- Schmidt, M. G. „When Parties Matter: A Review of the Possibilities and Limits of Party Influence on Public Policy“, *European Journal of Political Research*, 30/2, 1996, 155-183.
- Swank, D. H. „The Political Economy of Government Domestic Expenditure in the Affluent Democracies, 1960 – 1980“, *American Journal of Political Science*, 32/4, 1988, 1120-1150.

- Tavits, M. & Letki, N. „When Left Is Right: Party Ideology and Policy in Post-Communist Europe“, *American Political Science Review*, 103/4, 2009, 555–569.
- Frey, B. „Politico-Economic Models and Cycles“, *Journal of Public Economics*, 9/2, 1978, 203-220.
- Fukuyama, F. „The End of History?“, *The National Interest*, 16 (Summer 1989), 3-18.
- Хејвуд, Е. *Политичке идеологије: Увод*, Завод за уџбенике, Београд, 2005.
- Hibbs, D. A. „Political parties and macroeconomic policy“, *American Political Science Review*, 71/4, 1977, 1467-1487.
- Hicks, A. & Swank, D. H. „On the Political Economy of Welfare Expansion: A Comparative Analysis of 18 Advanced Capitalist Democracies, 1960-1971“, *Comparative Political Studies*, 17/1, 1984, 81-119.
- Holzner, M. „Inequality, Growth and Public Spending in Central, East and Southeast Europe“, *WIIW Working Paper*, No. 71, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Wien, 2010.

Dejan Bursac**PARTY IDEOLOGY AND PUBLIC EXPENDITURE:
ARGUMENTS FROM COMPARATIVE LITERATURE****Resume**

The current scientific literature in the fields of political science and political economy contains a vast number of studies that have examined the impact of party ideology on different economic outcomes, and more specifically, on public spending. Geographically but also politically, the literature can be divided in two groups. The first one refers to the studies of those authors who have tested partisan influence on consumption in developed democracies, while the second refers to the disproportionately smaller number of studies in which this correlation has been analyzed with regard to former socialist countries – mainly those from the east of the European continent. Despite a large body of research and abundance of evidence in support of the hypothesis, political science has not yet given a definitive answer to the dilemma regarding the ideological effect on fiscal developments, meaning that academic debate is still active, albeit with less intensity than in the late 20th century.

Keywords: political ideologies, public spending, fiscal policy, empirical research.

---

* Овај рад је примљен 15. фебруара 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. фебруара 2020. године.